

6. Lamoreaux J. W., Galbreath D. J. The Baltic States As ‘Small States’ : Negotiating the ‘East’ by Engaging the ‘West’. *Journal of Baltic Studies*. Vol.39(1). 2008. P.1–14.

7. Симонян Р. Оккупационная доктрина в странах Балтии: содержательный и правовой аспекты. *Государство и право*. 2011. № 11. С.106-114.

8. KPMG: Литва и Эстонии – одни из лидеров по освоению средств ЕС URL: http://www.baltic-course.com/rus/_analytics/?doc=75799&ins_print.

9. Europeans in 2019. Special Eurobarometer 486. *European Commission*. March, 2019. URL: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instrument/s/SPECIAL/surveyKy/2225>

10. Воротников В. Евроатлантическая интеграция стран Балтии: некоторые итоги. *Современная Европа*. 2019. №7. С.124–135.

УДК 94:327(474.3)

Кириченко О. В.

СУЧАСНІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПРАГНЕННЯ ЛАТВІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Стаття присвячена розгляду основних напрямків міжнародної діяльності Латвії. Аналізуються чинники, що справляють вплив на стан внутрішньополітичної ситуації, а також ставлення латвійської влади до актуальних питань політичного життя регіону на сучасному етапі.

Ключові слова: Латвія, ЄС, НАТО, ОБСЄ політична ситуація, виклики національній безпеці.

Кириченко О. В. Современные внешнеполитические стремления Латвийской Республики

Статья посвящена рассмотрению основных направлений международной деятельности Латвии. Анализируются факторы, оказывающие влияние на состояние внутривнутриполитической ситуации, а также отношение латвийских властей к актуальным вопросам политической жизни региона на современном этапе.

Ключевые слова: Латвия, ЕС, НАТО, ОБСЕ политическая ситуация, вызовы национальной безопасности.

Kirichenko O. Modern foreign policy aspirations of the Republic of Latvia

The article is devoted to the consideration of the main directions of international activities of Latvia. The factors influencing the state of the internal political situation, as well as the attitude of the Latvian authorities to the topical issues of the political life of the region at the present stage are analyzed.

Keywords: Latvia, EU, NATO, OSCE, political situation, challenges to national security.

Уряд Латвійської Республіки постійно проводить коригування свого політичного курсу з метою запобігання різних загроз національній безпеці. Урядовці наголошували, що вступ країни до Європейського Союзу та НАТО, а також ратифікація прикордонного договору з Росією ознаменували поліпшення обстановки в галузі безпеки. На думку латвійських аналітиків, ще донедавна не існувало прямої військової загрози для Латвії та всього регіону Балтійського моря загалом [1].

Проте на формування політичної ситуації в Латвії впливає ціла низка чинників. Основні з них – членство держави в ООН, ЄС та Північноатлантичному альянсі, програмі «Східне партнерство», участь у «Північному вимірі», діяльність у Раді держав Балтійського моря, розвиток взаємин з впливовими світовими державами тощо.

У якості основи національної зовнішньої політики керівництвом Латвії визначено участь країни в НАТО, що розглядається як центральний елемент системи колективної безпеки як в теперішній час, так і на тривалу перспективу. Основні зусилля в межах Альянсу Рига останнім часом концентрує на просуванні узгоджених з Вільнюсом і Таллінном положень нової стратегічної концепції НАТО, в яких йдеться про необхідність дотримання рівної безпеки для всіх членів організації, а також про збереження колективної оборони в якості ключової складової діяльності блоку. Предмет особливої уваги Латвії – розробка Північноатлантичним блоком планів оборони країн Балтії.

Участь у Європейському Союзі розглядається латвійським керівництвом як можливість надійного та стабільного розвитку республіки. За допомогою ЄС Латвія розраховує на стабільне оздоровлення і подальшу модернізацію національної економіки. Після набуття чинності Лісабонським договором 2007 р. Рига претендує на більш помітну роль у європейських справах, домагається адекватного представництва в зовнішньополітичній службі ЄС.

З питань взаємодії Європейського Союзу з Росією Латвія, як правило, дотримується лінії Брюсселя. Водночас, діючи в координації з балтійськими партнерами, з окремих питань латвійське керівництво часто густо посідає жорсткіші позиції. Не слабшають заклики до пильності щодо останніх агресивних дій Москви в ході реалізації «Спільної політики ЄС в

галузі безпеки і оборони». Демонструючи стурбованість проблемами енергетичної залежності, Латвія бачить їхнє вирішення у створенні спільного енергетичного ринку Євросоюзу та підключенні країни до північноєвропейських електромереж з метою диверсифікації поставок енергії. Водночас, сусідство з Росією подається латвійським керівництвом як одне з його конкурентних переваг в межах ЄС.

Разом з тим, Рига на різних європейських майданчиках з готовністю підтримує ініціативи, орієнтовані на нові підходи трактувань історії Другої світової війни. У кооперації з іншими країнами Балтії Латвія підключилася до процесу формування майбутнього «музею історії Європи» в інтересах «завоювання європейської історичної свідомості».

У межах Стратегії Європейського Союзу для регіону Балтійського моря (2009) Латвія націлена на взаємодію із сусідами у сферах транспорту і логістики, диверсифікації та лібералізації регіонального енергетичного ринку, а також прикордонного співробітництва та екології басейну р. Даугави. Водночас Балтійська стратегія ЄС не розглядається Латвією як конкурент іншим регіональним форматам.

Активність Латвії за програмою «Східне партнерство» пов'язана з її прагненням підвищити власну євроатлантичну репутацію за допомогою сприяння закріпленню західної присутності по сусідству з Росією та Білоруссю. У межах програми латвійська влада обіцяє надавати підтримку Україні, Грузії та Молдові шляхом заохочення їхньої співпраці з ЄС, а також «активно залучати» до співпраці Вірменію й Азербайджан.

Одним з важливих напрямків своєї міжнародної діяльності в регіоні Латвія вважає участь у «Північному вимірі» (2000). До пріоритетних галузей взаємодії в його межах Рига відносить енергетичну безпеку, транспорт і логістику, екологію, охорону здоров'я, виступаючи за більш вимогливий добір організаційно та фінансово забезпечених проєктів задля їхнього втілення.

Також Рада держав Балтійського моря оцінюється Латвією як перспективний формат регіонального співробітництва, який орієнтований на об'єднання підходів, що відображають специфіку прибережних країн, їхні загальні інтереси та проблеми. Уподобання Риги пов'язані з реалізацією енергетичних і транспортних проєктів, міжрегіональним

співробітництвом, поліпшенням екології Балтії, розвитком культурних обмінів, ефективною протидією організованій злочинності. У МЗС Латвії вважають, що з урахуванням бюджетних обмежень у країнах регіону зараз не на часі висувати масштабні завдання, а необхідно зосередитися на реалізації вже наявних планів.

Свою поведінку в ООН Латвія буде, як правило, відповідно до лінії Євросоюзу та НАТО. Негативне ставлення до російських проєктів резолюцій з питань расизму і ксенофобії відображає усталену позицію латвійської влади. Латвія була обрана до складу Ради ООН з економічних і соціальних справ (ЕКОСОП) на період 2011–2013 рр. Реформа ООН, як її бачать у Латвії, передбачає переоцінку базових напрямків і форм роботи Ради Безпеки, збільшення числа його постійних членів, модернізацію миротворчої діяльності, зміцнення ключових органів і програм організації, активізацію її взаємодії з ЄС, НАТО, ОБСЄ, Радою Європи. Так, Латвія виступила співавтором ініційованого Німеччиною, Японією, Бразилією та Індією проєкту резолюції щодо реформи ООН, обстоює ідею більшої відкритості Ради Безпеки для «малих країн», висловлюється проти наділення нових потенційних постійних членів правом вето.

Офіційна Рига не висловлює принципових претензій до діяльності Організації з безпеки і співпраці в Європі, однак наголошує на необхідності відновити «віру в силу її принципів». Латвійське керівництво вважає, що одним з головних завдань організації для країн-учасниць є попередження і врегулювання «заморожених конфліктів». Діяльність Латвії у форматі ОБСЄ не позначена ініціативністю і часто зводиться до реакцій на критику на адресу Риги щодо неналежного дотримання в країні прав людини. Парламентські вибори в республіці отримують все більш поблажливі оцінки з боку наглядової місії організації, хоча вона й зізнається, що відсутність права голосу в багатьох осіб без громадянства, постійних мешканців країни, не відповідає демократичним цінностям.

В оцінках латвійської сторони проєкту Договору про європейську безпеку початкова позиція неприйняття, аргументована відсутністю необхідності в новому безпековому механізмі для Європи, змінилася на більш пильну увагу до деталей пропонованої концепції. Водночас висловлення Латвією застережень щодо змістовного наповнення

документа обумовлено прагненням відстояти натоцентристську модель європейської безпеки.

На політичну ситуацію в Латвії відчутно впливають і її відносини з країнами колишнього СРСР. Так, в питаннях українсько-російських і грузинсько-російських відносин Латвія цілковито підтримує Київ і Тбілісі. Рига продовжує активно сприяти просуванню майбутнього членства України та Грузії в НАТО і Євросоюзі.

Так, свого часу президент Латвії В. Затлерс наголошував, що його країна «працює над зближенням України і Грузії з Європою і може надати істотну допомогу на цьому напрямку». Регулярно підтверджуються зобов'язання підтримувати територіальну цілісність України і Грузії та не визнавати російської анексії Криму, відокремлення т.зв. ДНР і ЛНР, як і незалежності Абхазії та Південної Осетії. Разом з тим, Київ і Тбілісі отримують беззастережну підтримку з боку Риги на всіх міжнародних майданчиках. Свідченням ефективності своєї політичної присутності на пострадянському просторі Рига вважає латвійське сприяння Україні і Грузії в реалізації різних проектів реформ в сферах юстиції, прикордонної охорони, освіти, самоврядування, розвитку громадянського суспільства, а також співробітництво в оборонному плануванні та військової підготовки.

Латвія активно розвиває відносини з Азербайджаном, розглядаючи останнього як ключового гравця в стратегії ЄС з диверсифікації енергопостачань, і заохочує євроатлантичні амбіції Баку. Офіційна Рига неодноразово підтверджувала свою прихильність територіальній цілісності Азербайджану, висловлюючись за пріоритетність мирного розв'язання нагірно-карабаської кризи, особливо на тлі подій Другої Карабахської війни 2020 р.

З проблеми придністровського врегулювання офіційна Рига виступає цілковито на стороні Кишинєва в його зусиллях з відновлення територіальної цілісності своєї країни і вважає невинуватим присутність російського контингенту в Придністров'ї. Водночас латвійський уряд підтримує курс молдовського керівництва на євроінтеграцію.

Латвія посідає активну позицію з питань протидії міжнародному тероризму. Зокрема, Рига розглядає глобальну антитерористичну стратегію ООН в якості універсальної платформи для нарощування діяльності в цій

сфері для всіх держав-членів організації, вітаючи набуття чинності міжнародною Конвенцією про боротьбу з актами ядерного тероризму [1, с.6-15].

Важливою складовою внутрішньополітичної ситуації є військова сфера. На даний час латвійське керівництво опрацьовує нові підходи до проблем національної безпеки, а саме, – до стратегічних принципів побудови та основних напрямків вдосконалення системи державної оборони. У цьому зв'язку, латвійським урядом у 2012 р. була прийнята нова редакція Концепції державної оборони Латвійської Республіки (коригується кожні чотири роки). Концепція містить оцінку факторів загроз національній безпеці, а також аналіз тенденцій розвитку на регіональному та міжнародному рівнях на основі положень документів Північноатлантичного і Європейського союзів з питань політики безпеки і оборони. Разом з тим, вона визначає основні напрямки планування державної оборони Латвії, завдання та перспективи розвитку національних збройних сил [2].

Ключовим положенням у документі проходить теза про те, що зі вступом в НАТО та ЄС безпека та оборона Латвії значно зміцнилися. Основу національної безпеки і національної оборони країни складають посилення її військових можливостей, дотримання принципу колективної оборони альянсу та співробітництво в оборонній галузі з державами-союзниками. Безпека республіки, за оцінками її керівництва, неподільна з безпекою інших країн-членів НАТО і ЄС в регіоні Балтійського моря, які тісно взаємодіють між собою.

Стратегічним принципом латвійської зовнішньої політики залишається її участь у діяльності системи колективної оборони НАТО, основним завданням якої є захист усіх учасників блоку від будь-якого виду військової загрози. Латвія бере участь у підвищенні оборонних можливостей Альянсу шляхом участі в міжнародних операціях і проведенні інших заходів з дотримання безпеки. ЗС Латвії входять до складу багатонаціональних формувань об'єднаних збройних сил Альянсу. Аналіз змісту даних напрямків діяльності свідчить про те, що військово-політичне керівництво Латвійської Республіки при виборі своїх зовнішньополітичних пріоритетів продовжує орієнтуватися на підходи в

міжнародних справах адміністрації США та Європейського Союзу, приділяючи пріоритетну увагу участі держави в заходах блоку НАТО.

Якщо відразу після проголошення незалежності Латвії в країні велася дискусія, бути їй нейтральною – за прикладом сусідніх Швеції та Фінляндії – або вибудовувати свою оборонну політику, виходячи з мети приєднання до НАТО в найближчому майбутньому, то після 1995 р. наступні уряди Латвії, які змінювали один одного, послідовно проводили курс на вступ до Альянсу.

При цьому, і в Латвії існувала недовіра щодо НАТО, і в Альянсі – щодо латвійської сторони. Як пише Ж. Озоліня, латиська еліта не була впевнена в тому, що країни Заходу, навіть після приєднання Латвії до НАТО, захищатимуть її будь-якими засобами в разі агресії проти неї з боку третіх держав [3]. Особи без громадянства в Латвії побоювалися, що приєднання до Альянсу призведе до погіршення і без того непростих відносин між Латвією і сусідньою Росією.

Попри це, 26 лютого 2004 р. за підсумками голосуванні в Сеймі Латвії з питання про приєднання до НАТО «за» висловилися переважна більшість депутатів – 77 із 100 [4]. Проти проголосували представники Соціалістичної партії Латвії, яка користується підтримкою переважно т.зв. російськомовного населення країни; а представники Партії за права людини в єдиній Латвії, що також підтримується в основному вихідцями з колишнього СРСР, утрималися при голосуванні. Всі без винятку представники партій, що користуються підтримкою головно етнічних латишів, проголосували за вступ до НАТО. Таким чином, якщо в 1990-х рр. у значної кількості латвійських громадян і були сумніви щодо доцільності вступу в Альянс, то до 2004 р. такі коливання зникли. Так само пересторога щодо Латвії існувала і в НАТО: керівництво Альянсу не було цілковито впевнене, що ця країна зможе забезпечити належний рівень міжнародної співпраці як на етапі підготовки до вступу, так і після того, коли воно станеться.

Продемонструвати готовність Латвії, а також двох інших країн Балтії – Естонії та Литви – до співпраці у військово-політичній сфері були покликані відповідні проекти трьох балтійських країн. Ще наприкінці 1994 р. було покладено початок формуванню БАЛТБАТа – миротворчого

батальйону, службу в якому несли представники всіх трьох країн Балтії, зокрема, в ході миротворчої місії в Боснії і Герцеговині. На думку міжнародних експертів, створення батальйону не тільки продемонструвало здатність трьох балтійських держав до співпраці, але й зробило значний внесок у становлення національних збройних сил в цих країнах. Адже після розпаду СРСР і виведення російських військ з територій Латвії, Литви та Естонії їм довелося створювати свої армії фактично «з нуля» [5].

У 1996 р. був запущений проект БАЛТНЕТ, який передбачав створення спільної системи моніторингу повітряного простору трьох країн Балтії. У 1997 р. почав реалізовуватися проект БАЛТРОН, що дозволив скоординувати зусилля представників збройних сил трьох балтійських держав у рятувальних операціях на Балтійському морі. Нарешті, в 1998 р. був заснований Балтійський оборонний коледж, метою якого стала підготовка офіцерських кадрів для Латвії, Литви та Естонії. Коледж розмістився на території Естонії, координаційний центр БАЛТНЕТа – в Литві, а база БАЛТБАТа і координаційний центр БАЛТРОНа – в Латвії. Завдяки цим проектам у військово-політичній сфері країни Балтії з Латвією включно змогли довести НАТО свою боездатність у спільній співпраці, що й призвело до прийняття їх в Альянс у 2004 р.

Після цього, здавалося б, військово-політична взаємодія трьох держав Балтії мала б вийти на новий, більш високий рівень. Однак на практиці їхнє співробітництво в цій галузі навіть знизилося [6], й ще до формального вступу Латвії, Литви та Естонії в НАТО БАЛТБАТ був розпущений. Більше того, досвід координації представників збройних сил цих країн, набутий до інтеграції в НАТО, не був затребуваний в подальшому. Так, в ході операції Альянсу в Афганістані Литва очолила власну Команду з реконструкції провінцій, а Латвія і Естонія відмовилися до неї долучитися, приєднавшись замість цього до аналогічної голландської Команди.

Зниженню рівня військово-політичної взаємодії країн Балтії після вступу в НАТО сприяла, як видається, зростаюча конкуренція між цими країнами за право розміщення на своїй території військових баз західних партнерів по Альянсу. З одного боку, дислокація військових баз сприяє формуванню у більшості місцевого населення відчуття захищеності, хоча в

деяких воно спричиняє протилежне почуття: Адже в разі початку збройного конфлікту, такі бази піддаватимуться атакам в першу чергу, створюючи загрозу життю для проживаючого у безпосередній близькості від цих об'єктів мирного населення. З іншого боку, західні партнери Латвії по НАТО готові платити значні кошти за оренду її військових баз, що може зіграти важливу роль в наповненні латвійського бюджету. Не випадково можливість створення нових баз на території Латвії стала однією з найбільш обговорюваних в цій країні тем впродовж саміту НАТО 4-5 вересня 2014 р. [7].

У 2016 р. Північноатлантичний альянс у контексті посилення передової присутності на своєму східному фланзі розмістив чотири багатонаціональні бойові групи розміром до батальйону в Латвії, Литві, Естонії та Польщі, склад яких змінюється на ротаційній основі. Ці підрозділи перебувають під командуванням Британії, Німеччини, США та Канади.

У контексті контролю за звичайними озброєннями в Європі значення Латвії та інших країн Балтії виявилось вкрай вагомим. З одного боку, ці держави прагнули вступити в НАТО і в такий спосіб змінити баланс сил на континенті на користь Альянсу. З іншого боку, вони не тільки не ратифікували, але й не підписали Угоду про адаптацію Договору про звичайні збройні сили в Європі від 1999 р. У разі перевищення членами НАТО своїх визначених в Угоді відповідних квот по звичайних озброєннях, останні могли бути розміщені на території Латвії та інших країн Балтії, що спричинило занепокоєння з боку Росії.

Напередодні розширення НАТО країни Альянсу ще намагалися знайти компромісне рішення з викладеного питання. Так, у 2003 р. було обіцяно, що після приєднання до НАТО країн Балтії приєднаються і до Угоди [8]. Однак після того як розширення Альянсу відбулося, ці обіцянки виявилися забутими; і в результаті Угода була ратифікована лише чотирма країнами й так і не набула чинності.

У самій Латвії, причому серед її еліти, представленої переважно етнічними латишами, спостерігається подвійне ставлення до ОБСЄ. У низці ситуацій, коли підходи Латвії збігаються з позицією цієї організації, ОБСЄ розглядається як прозахідна й її ефективність оцінюється з точки

зору того, якою мірою вона сприяє налагодженню діалогу між прозахідною «більшістю» (в латвійській термінології) країн-учасниць ОБСЄ та Росією [9]. В інших же випадках, коли ОБСЄ піддає Латвію критиці, організація розглядається як проросійська.

Особливо часто ОБСЄ називали проросійською в 1990-і рр., коли організація піддавала жорсткій критиці положення нелатиського населення Латвії, більшість представників якого були тоді (а багато хто залишається і зараз) позбавлені виборчих прав через неволодіння державною мовою. На відміну від НАТО, де «дотримання прав людини... повністю підпорядковане політичним і економічним інтересам США і його союзників» [10], в роботі ОБСЄ контроль за дотриманням прав людини був найважливішим питанням як в роки холодної війни, так і після її завершення.

У 1993–2001 рр. у Латвії діяла місія ОБСЄ, яка була покликана контролювати на місці перебіг процесу інтеграції російськомовного населення в політичний простір країни. У 1990-х рр. критика з боку ОБСЄ на адресу Латвії була більш жорсткою, ніж на адресу Естонії. У зв'язку з цим, показовою стала назва статті, опублікованої в 1996 р. праворадикальним естонським політиком М. Нуттом під заголовком «Якщо Латвія зламається, вони прийдуть і до Естонії» [11].

Робота місії ОБСЄ в Латвії сприймалася як результат прагнення Росії не допустити вступу країни в НАТО і ЄС, а факт закриття місії у 2001 р., попри заперечення Росії, – як найважливіший крок на шляху в ці міжнародні структури. Однак і після вступу в Альянс та ЄС ОБСЄ продовжувала сприйматися в Латвії в якості проросійської організації у випадках, коли вона піддавала критиці латвійську сторону за недостатню волю до повної суспільної інтеграції російськомовного населення. Так, у 2013 р. експерт латвійського Центру досліджень східноєвропейської політики М. Цепуріс звинуватив ОБСЄ в проросійській орієнтації на тій підставі, що організація вислухала представників російськомовного населення Латвії [12].

Уявлення про те, що Європейський Союз ґрунтується не тільки на співробітництві між країнами-учасницями і загальних інституціях, а й на спільних цінностях, тобто являє собою соціально-культурну територіальну

систему, набуло широкого поширення. Передбачається, що загальні для держав Євросоюзу цінності містять у собі й західноєвропейські трактування цінностей щодо прав людини. Однак інституціями ЄС було опрацьовано порівняно мало документів, що визначають стандарти у сфері дотримання прав людини, прийняті в Євросоюзі.

Тому, коли перед ЄС постає завдання визначити, якою мірою та чи інша держава відповідає даним стандартам, офіційний Брюссель застосовує ті оцінки, які дають міжнародні організації, що займаються контролем за дотриманням прав людини в Європі. В першу чергу, оцінки з боку ОБСЄ і Ради Європи. Саме в такий спосіб ЄС у 1990-х рр. ухвалював рішення про те, чи відповідає Латвія стандартам у сфері дотримання прав людини в достатній мірі, щоб набути статус крани-кандидата на вступ до Євросоюзу [13].

Окремою проблемою у латвійській зовнішній політиці є взаємодія Латвії з Радою Європи. У даному контексті Латвія являє собою особливий випадок серед інших країн Балтії, оскільки, на відміну від Естонії та Литви, які стали повноправними учасниками Ради Європи вже в 1993 р., шлях Латвії в цю організацію був більш складним.

Наприклад, Литва надала громадянство всім жителям республіки, які проживали в ній на момент розпаду СРСР. Зі свого боку, Естонія, хоча і не надала громадянства тим, хто переїхав сюди на постійне проживання після 1940 р., однак наділила цих людей статусом іноземця, який має чітке визначення в міжнародному праві, що задовольнило Раду Європи. Латвія також не надала громадянства тим мешканцям, які переїхали в республіку на постійне проживання після 1940 р., але таким людям було надано статус «негромадянина», не визначений у міжнародному праві. Лише після прийняття у 1994 р. нового Закону про громадянство, в якому був чітко визначений порядок надання громадянства цим особам, Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила рішення запросити Латвію стати повноправним членом цієї організації [14].

Європейському Союзу знадобилося ще п'ять років для того, аби визнати Латвію такою, що відповідає стандартам у сфері дотримання прав людини. У 1997 р. Європейська Рада в Люксембурзі дійшла висновку, що ЄС готовий розпочати переговори з Естонією про вступ, але не з Литвою і

Латвією [15]. Причому якщо у випадку Литви відмова від початку переговорів була мотивована недостатнім рівнем її економічного розвитку, то щодо Латвії в якості основної причини відмови називалася ситуація в галузі дотримання прав нацменшин.

Лише два роки потому Європейська Рада в Гельсінкі дійшла висновку, що ЄС готовий почати переговори про вступ і з Латвією також [16]. Показово, що Європейський Союз погодився вести переговори з латвійською стороною про приєднання на два роки пізніше, ніж з Естонією. Це є рівно пізніше на той самий строк, на який Естонія вступила до Ради Європи раніше Латвії. Також показово, що сам вступ Латвії до Європейського Союзу відбувся лише у 2004 р., тобто після того, як і ОБСЄ визнала ситуацію в сфері дотримання прав меншин в Латвії задовільною, а мандат місії ОБСЄ в Латвії закінчився.

Після прийняття Латвії до Євросоюзу проблеми в галузі прав меншин у цій країні не зникли повністю, що неодноразово спричиняло критику з боку офіційної Москви. Аналогічно протестам з російської сторони піддавалася і героїзація національних визволителів Латвії часів Другої світової війни. В даному контексті слід, в першу чергу, згадати встановлення у 2012 р. в латвійському місті Бауска пам'ятника «захисникам міста», які перешкоджали просуванню радянських військ у 1944 р., що спричинило дискусію не лише серед російськомовного населення Латвії, але й серед етнічних латишів [17].

Побоювання щодо можливості виникнення нової світової війни в якості основного виклику європейській безпеці було названо спільною цінністю Європи, яка свого часу, на думку авторів теорії регіональних безпекових комплексів, об'єднала західноєвропейські держави Євросоюзу. Побоюючись повторення подій другої чверті ХХ ст., західноєвропейські країни навмисно відмовилися від значної частини свого державного суверенітету на користь наднаціональних інституцій на шляху європейської інтеграції.

Як показує практика, значна частина населення Латвії не поділяє поглядів на Другу світову війну, характерних для Західної Європи. Більше того, національний суверенітет для більшості жителів Латвії є більш значущою цінністю, ніж європейська інтеграція. Так, за даними

опитування 2012 р., 56% жителів країни виступали на підтримку суверенітету і проти поглиблення європейської інтеграції [18]. Таким чином, інтеграцію Латвії в соціально-культурну територіальну систему Євросоюзу не можна вважати завершеною.

Отже, найважливішими політичними елементами територіальної системи європейської безпеки, в яких бере участь Латвія, є ОБСЄ, НАТО і Європейський союз. Однак рівень співпраці Латвії як з іншими країнами в межах названих міжнародних інституцій, так і з останніми залишає бажати кращого. Наприклад, рівень співпраці Латвії з сусідніми Естонією та Литвою навіть знизився після вступу всіх трьох цих країн в НАТО.

ОБСЄ вже давно не висуває Латвії серйозних претензій з питань, пов'язаних з рівною участю вихідців з колишнього СРСР у цій країні в демократичному суспільному політичному процесі, а окремі спроби ОБСЄ оцінити ситуацію в Латвії у даній галузі наражаються на негативні оцінки латвійської еліти. Державний суверенітет залишається для переважної більшості громадян Латвії найбільш значущою цінністю, а ідеї щодо відмови від його частини на користь інституцій ЄС задля збереження миру на європейському континенті не сприймаються більшою суспільства.

Ця ситуація може свідчити про те, що Латвія залишається порівняно «молодою» учасницею територіальної системи європейської безпеки. Хоча країна й постала повноправним членом ОБСЄ ще у 1991 р., а до НАТО і ЄС вступила у 2004 р., її елітам і населенню ще належить пройти значний шлях до повної інтеграції в колективну систему європейської безпеки, в першу чергу, в соціально-культурному плані. Однак, така ситуація може свідчити і про те, що сама система європейської безпеки переживає на сьогодні болісний процес трансформації, зумовлений, в числі іншого, і чинником участі в ній Латвії. Коли цей період трансформації завершиться, територіальна система європейської безпеки вже не буде такою, як раніше.

Використані джерела та література

1. Обзор внешней политики Латвии: документ латвийского МИД, аналитическая справка, неофициальный перевод. Рига, 2012. С.3–5.
2. Концепция государственной обороны Латвийской Республики: неофициальный перевод. Рига, 2012. С.2–14.

3. Ozoliņa Ž. European Security and Defense Policy: The Latvian Perspective. *New Security Issues in Northern Europe: The Nordic and Baltic States and the ESDP* / ed. by C. Archer. N.-Y., 2008. P.115–138.
4. Latvijas Republikas Saeima. Par Ziemeļatlantijas līgumu (2.lasījums. Steidzams). 26.02.2004. URL: http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_040226/Balsoj/013.htm
5. Sapronas R. BALTBAT and Development of Baltic Defense Forces. *Baltic Defense Review*. 1999. No.2. P.55–70.
6. Kolga M. Quo Vadis, Baltic Defense Cooperation? *Estonian Foreign Policy Yearbook*. Tallinn: Eesti välispolitiika instituut, 2006. P.119–136.
7. МИД Латвии исключил размещение «гигантских баз НАТО» на территории страны. 05.09.2014. URL: <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/mid-latviiisklyuchil-razmeschenie-gigantskih-baz-nato-na-territorii-strany.d?id=44932342>
8. Российские эксперты: страны Балтии приблизят экономику России к европейской. 16.05.2003. URL: <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/rossijskie-eksperty-strany-baltii-priblizyat-ekonomiku-rossii-k-evropejskoj.d?id=5419154>
9. Lieģis I. Conditions Affecting Tactical Nuclear Weapons in Europe. *Latvian Foreign Policy Yearbook*, 2013 / ed. by A. Sprūds. Riga, 2014. P.36–43
10. Гуцин В. Международное право на службе США. *Стратегия России*. 2014. №7. URL: http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1404219598&archive=1403878805&start_from=&uca_t=14&
11. Nutt M. Kui Läti murdub, asutakse Eesti kallale. *Eesti Päevaleht*. 1996. 20. juuni
12. Māris Cepurītis: Ieskats Latvijas publiskā tēla veidošanā: EDSO piemērs. 25.10.2013. URL: <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/maris-cepuritis-ieskats-latvijas-publiska-tela-veidosana-edso-piemers.d?id=43758238>
13. Birckenbach H. Is there a Role for International Organizations? The Case of the Russian Exclave Kaliningrad. *New Security Challenges as Challenges to Peace Research* / ed. by K. K. Khudoley. St. Petersburg, 2004. P.300–311.
14. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Opinion No.183 (1995) on the Application by Latvia for Membership of the Council of Europe. URL: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA95/Eopi183.htm>
15. Luxembourg European Council. Presidency Conclusions. 1997. No.SN400/97. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0008.htm
16. Helsinki European Council. Presidency Conclusions. 1999. No.00300/1/99. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/ACFA4C
17. Lūk, tā izskatās piemineklis Bauskas aizstāvjiem pret otrreizējo padomju okupāciju. 18.09.2012. URL: <http://www.delfi.lv/aculiecinieks/news/novados/luk-ta->

izskatas-pieminekliis-bauskas-aizstavjiem-pret-otrtreizejo-padomjuokupaciju.d?id=42678042

18. 56% латвийцев хотят сохранения суверенитета, а не более тесной интеграции в ЕС и НАТО. 15.04.2012. URL: <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/56-latvijcev-hotyat-sohraneniya-suvereniteta-a-ne-bole-tesnoj-integracii-es-i-nato.d?id=42283262#ixzz3L1noH5ww>

УДК 327:94(477)

Мартынов А. Ю.

ГЕОСТРАТЕГІЧНІ ПРОЕКТИ МІЖМОР'Я І ТРИМОР'Я У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ (1991–2020 рр.)

Після завершення основних фаз розширення Євросоюзу та НАТО ключовими точками американської присутності в Європі стали країни «нової» Європи. Російська агресія проти України стимулювала появу в 2015 р. «Ініціативи трьох морів». Актуальним став проект «Балтійсько-Чорноморської вісі» (Міжмор'я). Цей регіон має низку неврегульованих міждержавних конфліктів. Відсутність спільного історичного досвіду заважає реалізації соціально-інженерного проекту створення нової регіональної або локальної наднаціональної ідентичності. На цей геополітичний простір «накладаються» різні міждержавні утворення, з різними ступенями внутрішньої інтегрованості та консолідованості: Європейський Союз, Центральноевропейська ініціатива, Організація Чорноморського економічного співробітництва. Додається конкуренція «старої» Європи та «нової» умовно проамериканської Європи. На цих протиріччях грає Росія. Мета статті полягає у порівнянні геостратегічних проектів «Міжмор'я» і «Тримор'я» з точки зору їхнього впливу на зовнішню політику України.

***Ключові слова:** Балтійсько-Чорноморська вісь, Ініціатива трьох морів, ЄС, НАТО, США, Україна.*

Мартынов А. Ю. Геостратегические проекты Междуморья и Триморья во внешней политике Украины (1991–2020 гг.)

После завершения основных фаз расширения Евросоюза и НАТО ключевыми точками американского присутствия в Европе стали страны «новой» Европы. Российская агрессия против Украины стимулировала появление в 2015 г. «Инициативы трех морей». Актуальным стал проект «Балтийско-Черноморской оси» (Междуморье). Этот регион имеет ряд неурегулированных межгосударственных конфликтов. Отсутствие совместного исторического опыта мешает реализации социально-инженерного проекта создания новой региональной или локальной наднациональной идентичности. На это геополитическое пространство «накладываются» различные межгосударственные образования, с различными степенями внутренней интегрированности и консолидированности: Европейский Союз, Центральноевропейская инициатива, Организация Черноморского экономического сотрудничества. Добавляется конкуренция «старой» Европы и